ORMANA YÖRESİ GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE YAPICILIK GELENEĞİ

Mahmut DAVULCU[1]

ÖZET

Ormana, idari olarak Antalya ilinin İbradı ilçesine bağlı olan bir beldedir. Toros dağları üzerinde oldukça engebeli ve taşlık bir arazide kurulu bulunan yerleşme, geleneksel malzeme, teknik ve yöntemlerle inşa edilmiş olan konutlardan oluşan mimari dokusu ile Akdeniz yöresinin dikkat çekici yerleşim örneklerinden biridir. Yörede karşılaştığımız geleneksel yapıların en önemli özelliği uygulanmış olan yapı tekniğidir. Yöresel olarak "piştuvanlı" ya da "hatıllı duvar" olarak adlandırılan bu yöntem son derece basit ancak bir o kadar da işlevsel olan bir tekniktir ve harçsız olarak örülen kuru duvarların ahşap hatıllarla güçlendirilmesi yöntemine dayanır. Bu yapı tekniğinin uygulanmasının en önemli nedeni Ormana ve çevresinin kireç kaynakları açısından son derece zayıf jeolojik yapısıdır. Bu yapılar ile bu yapıların meydana getirilmesini sağlayan kadim mimarlık bilgisi hiç kuşkusuz somut olmayan kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır. Yörede 2013 yılında gerçekleştirilen saha araştırması sonucu elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanan makale çalışması yöreye has konut mimarisi, mimarlık terminolojisi, yapıcılık bilgisi ve yapı geleneklerinin halkbilimsel açıdan tasviri ile analizini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ormana, halk mimarisi, geleneksel konut mimarisi, ustalık geleneği, somut olmayan kültürel miras.

[1] Halk Kültürü Araştırmacısı, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, efuzade(at)gmail.com

TRADITIONAL HOUSING ARCHITECTURE AND MASTERY TRADITION IN ORMANA REGION

ABSTRACT

Ormana is a country under the governance of İbradi province, Antalya. The settlement which is located on Toros Mountains with a steeply and stony geography is one of the significant samples of Mediterranean architecture known for its constructions built with conventional materials, technics and methods. The houses dubbed as 'buttoned house' has been categorized within Akseki-İbradi group. The households in Ormana are generally designed and built two stored including basement and first floor. Traditional households mostly share common characteristics and follow each other on subjects such as function, outline of plan and organization of residence. Intensive labor power used to build mansions is not applied to build plain and simple public apartments. The most encountered construction method in the area is the common construction technic. The method, traditionally called as 'wall with pistuvan or wall with hatil' is extremely simple but functional based on strengthening the walls that built without concrete through wooden 'hatil'. The reason for this technic is that Ormana and its periphery is deprived of lime sources geologically. The archaic knowledge of this architectural style, using these domestic materials as a crucial part of construction, without a doubt, is a part of our cultural legacy. Intangible cultural heritage (ICH) is defined by UNESCO as practices, representations, expressions, information, skills and other parts of these such as tools, equipment and cultural places belonging to certain communities, groups and in some cases to individuals. An article written according to information obtained through field work in the area, in 2013, embodies the architectural style peculiar to area, architectural terminology, knowledge of construction and construction traditions in context of folklore by definition and analysis.

Keywords: Ormana, folk architecture, traditional housing architecture, tradition of mastership, intangible cultural heritage.

1. Giriş

Antalya ilinin İbradı ilçesine bağlı olan Ormana Beldesi ülkemizin güneyinde, Batı Akdeniz bölgesinde kıyıya paralel olarak uzanmakta olan Toros dağları üzerinde oldukça engebeli ve taşlık bir arazide kurulu bulunan geleneksel kırsal bir yerleşmedir. Yörede Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Ormana Belediye Başkanlığı işbirliğinde yürütülen "Ormana'da Yaşam ve Geleneksel Kültür" temalı araştırma projesi çerçevesinde 2013 yılı Eylül ayı içerisinde bir alan çalışması gerçekleştirilmiş olup bu makale, araştırma sonucu elde edilen materyal ve veriler ışığında hazırlanmıştır. Saha araştırmasının amacı Ormana yöresinde mevcut olup, hızla kaybolmakta ve değişmekte olan geleneksel mimarlık kültürüne ilişkin bilgilerin tespiti, belgelenmesi, derlenmesi ve arşivlenmesidir. Alan çalışmasında elde edilen malzeme halkbilime özgü tekniklerle tarafımızca derlenmiş, tasnif edilmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırma sırasında gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmış; kaynak kişiler ile gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış, mimarlık kültürüne ilişkin maddi ürünler fotoğraf çekimleri ile belgelenmiştir. Makale çalışması, yöreye has konut mimarisi ve ustalık geleneğinin tasviri ile analizini ihtiva etmektedir.

2. Yerleşme ve Mimari Doku

Ormana Beldesi Antalya İli İbradı İlçesine bağlı bir beldedir. 2012 yılına ait bilgilere göre Beldenin nüfusu 587 kişidir[2]. 1991 yılına kadar Akseki'ye bağlı bir köy olan Ormana, İbradı'nın Akseki'den ayrılarak ilçe statüsü kazanması ile birlikte belde statüsü kazanmış ve 1992 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.

Bölge, tarihi olarak Pamphylia – Pisidia sınırında kalmakta olup burada üç önemli antik kentin varlığı bilinmektedir. Kotenna (Gödene, Menteşbey), Erymna (Ormana, Ardıçpınar), Etenna (İvgalı, Sinanhoca). Melas vadisi olarak da adlandırılan bölgede yer alan bu yerleşimler çok fazla araştırılmamıştır. Yerleşim yerinin bugün taşıdığı isimle "Erymna" ismi arasındaki linguistik ilişki ortadadır. Bununla birlikte halk anlatılarında yerleşim yerinin kuruluşu ve ismi ile ilgili daha farklı bir hikâye mevcuttur[3]:

"Eskiden bu mıntıkanın içinden keserler, yaparlarımış,evleri, orman, ormana demek orman (demek). Orman içinden kerestelerini temin ederlerimişmiş. Ordan gelme. Esas ermeniler, rumlar yaşarımışmış." (K.K.: Ferhat Balcı).

"Şu bulunduğumuz yer, buraları ormanlıkımış, buralar hep ormanlıkmış, burası da o aşağıda Hisar denilen yer var ordaymış. Orda bi kavga mı ne bi şeyler olmuş, ormana

[2] http://www.yerelnet.org.tr/ormana

[3] Söylentilere göre, Erimna şehrinde ceza alan mahkûmlar Ormana'nın bulunduğu yerin sık ağaçlıklı olmasından dolayı vahşi hayvanlara yem olarak atılırmış. Onun için Ormana ismi mahkûmların ormana gönderilmesinden geliyormui (Enhoş, 1974: 289).

ormana ormana yürüyün ormana, bura ormana ordan kalmış diye duyuyoruz... Ağabeyim Hasan Gerçek'ten duyduğuma göre burda bi kavim yaşamış, köyün aşağılarında, hisar dediğimiz yerlerde, o yaşayan insanlar buraya göçmüşler, ormana ormana demişler, ormana gidin yani, ormana gidin şeklinde. Burda bi göç oluşmuş. Böyle yerleşmişler buraya." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"*Burası ormanlıkmış. Katırcı Mehmet Efendi kuruyemişlen kırk katır çıkarırlarmış Antalyaya gelirmiş, sata sata gelirlermiş işte neyse sattıkları, ordan Manavgata gelirlermiş, Manavgatta da satarlarmış, şu gördüğünüz bi tepe var aşağıdaki orda Unulla var, şimdi Unulla diyolar, Erymna şehri orasıymış, Ermenilerin, geçerken verem çokmuş ya kan kusarlarmış hep demişler burda hasta bıraksak iyi olur mu acaba, üç beş o hasta olanları bırakmışlar, bir sene sonra geldikleri zaman adamlar sapasağlam. Katırcıoğlu Mehmet Efendi'nin mezarlıktan şeyini getirdik Karacaahmet'ten, tarihi ordan biliyoruz, gene dörtyüz var. Ermenilerin şeyine demişler ki şurdan bi yer ver orası ormanlık demişler, e satın bize yaa, buruyu satın almışlar, o tepeden bu tarafı, buraya yayla yani hasta eyi olduğu için hava şeyinden Ormana. O günün kuruyemiş, nalbur, tüccarları burda gelmişler bu ahşap evleri yaptırmışlar bu Ermenilere. Ermenilere (ustalara) yaptırmışlar."* (K.K.: Muhsin Sertoğlu).

H.1285 tarihli Konya Vilayet Salnamesine göre Ormana o tarihlerde İbradı nahiyesine bağlı bir karyedir.1921 yılında 496 hane olup 1841 nüfus barındırmaktadır (Gedik, 2008).

Ormana kuzeybatıda Eynif ovası, kuzeyde Gembos ovası, batıda Karadağ, kuzeyde Söğüt dağı, doğuda Elmacık dağı ile çevrilidir. Doğusunda İbradı ve güneyinde Ürünlü köyü bulunmaktadır. Batısından geçen Suludere Ürünlü köyünün doğusundan geçerek Manavgat çayına kavuşur (Enhoş, 1974: 289). Söğüt ve Eynif olmak üzere iki yaylası vardır. Bölge engebeli ve taşlık bir yapıya sahiptir. İklimin oldukça sert olduğu yöre orman varlığı açısından zengindir. Çam, katran, ladin, ardıç, meşe ve karaağaç yöredeki yaygın ağaç cinsleridir.

Fotoğraf 1: Ormana Beldesi (Belediye Arşivi)

Toros dağları üzerinde kurulu bulunan Ormana Beldesi ekonomisinin büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa, kısmen de el sanatları ve turizme dayalı olduğu kırsal bir yerleşim alanıdır. Yöreye özgü gılamık dokumacılığı yaşatılmaya çalışılan el sanaatlarından birisidir.

Rakımın 950 m. olduğu yerleşme amacıyla yamaçlar seçilmiştir. Yerleşim yeri Kayağıl, Yukarı Mahalle, Yokuş ve Orta Mahalle olmak üzere dört mahalleden meydana gelmiştir. Yerleşim yerini meydana getiren yapılar bölgenin topografyasına uygun bir biçimde yerleştirilmiştir. Geçmişte geleneksel geniş aile modelinin yaygın olduğu Ormana'da "toplu yerleşim tipi" karşımıza çıkar. Toplu yerleşme Orta ve Batı Toroslar kırsal yerleşmelerinde sıkça uygulanmış olan bir yerleşme şeklidir. Belde cami, fırın, bakkal, kahvehane, lokanta gibi ticari ve sosyal yapıların bulunduğu ve çarşı olarak adlandırılan bir çekirdek bölge ile onun etrafında yer alan konut alanlarından müteşekkildir. Yerleşme deseni çekirdek bölgeden dışarıya doğru

gidildikçe seyrelmekte, yapı yoğunluğu azalmaktadır. Yerleşim yerinin oluşumu ve gelişimi belli bir plandan ziyade spontane olarak meydana gelmiştir. Bu nedenle belde içerisindeki sirkülasyon pek te düzenli olmayan dar bir yol ağıyla sağlanmıştır. Yollar yalnızca ulaşım ve taşıma amacıyla değil sosyal amaçlar ve günlük hayata dönük çeşitli ihtiyaçlar için de kullanılmıştır.

Ormana hakkında yaklaşık bir asır öncesine ait tutulan iki ayrı kayıt yerleşim yerinin o dönemdeki mimari yapısını ortaya koyması bakımından önemlidir ve zikredilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki Macit Selekler'in 1919-20'li yıllara dair gözlem ve tasviridir:

"İbradı garbinde, Karadağ önünde oldukça düzlük bir sahada kurulmuş 400 kadar evi bulunan mamur bir kasabacıktır. Bu havaliye mahsus inşa tarzı itibarile evler kereste malzemesine boğulmuş ve ekserisinin üstü de yonga denilen çam parçaları ile örtülmüş olduğu için birkaç defa umum kasabayı kaplayan yangın felaketine uğramış, gayretli halk yine köylerini eskisinden daha mamur olarak yapmışlardır… Ağaçlıklar içinde ve etrafı bağlı, bahçeli güzel manzaralıdır. Ev inşa tarzları İbradı'dan başka bu havali köyleri karakterindedir[4]*. Evler sık, sokaklar dardır. 332 yangınında iki büyük cami, bir han, 160 ev, bir mektep yandığı halde derhal yapılmıştır. İki kahve, bir kunduracı, üç bakkal, bir çilingir, iki demirci dükkanı çalışır haldedir. Yanan camilerden başka Cuma kılınan iki cami, üç mescit ve bir de medrese vardı. Köy içinde iki pınar ve 6 metre derinliği olan elli kadar kuyu ve iki tane de sarnıç su ihtiyaçlarını temin eder. Bağ ve bahçe yerlerinde de müteaddit kuyular, Bereket ve Çataloluk gibi bahçe sulamaya da yetecek su veren kaynaklar vardır.Köy bir muhtarlıkla idare olunsa da, Yukarı Mahalle, Aşağı Mahalle, Orta Mahalle, Kayaağzı adlarile dört mahalledir.Bostanlık sunu, Onas, Karanlık Dere, Gürecik, Sinas, Davutbağı, Karapınar mevkileri bağ ve bahçe mahalleleridir. Kışın çalışır üç değirmen vardır."* (Selekler, 2011:115).

[4] Selekler bu tarz inşaat tekniğini şöyle betimlemektedir: *"…bütün Akseki köylerinde olduğu gibi inşaatta kireç ve hatta toprak, çamur harç kullanılmayarak işlenilmemiş moloz taşlar birbiri üzerine yerleştirilerek heliklerle tutturulur ve bir kol duvar kalkınca katran veya ardıçtan hatıllar atılır ve bu hatıllar duvarın içinde enine konulmuş ağaçlarla tutturulur. Bu suretle iki üç kat binalar yapıldı. Bu nevi inşaattan 20 sene sonra ben İbradı'ya gittiğimde bu tarza yapılan evlerin hemen hepsinin duvarlarının kamburlaştığı, katlarda taban döşemelerinin duvara gelen yeri basıp ortaları kubbeleşmek suretiyle taban düz bir mesken kalmadığını görmüştüm. Yerli halk bu tarz inşaatın bu muhite uygun ve çok da sağlam bir tarz olduğunu ve ancak yangından sonra herkes evini acele yaptırdığı için böyle çürük olduğunu söylerlerdi…"* (Selekler, 2011:108-109).

1938 yılında Mitat Karabıyık tarafından Türk Akdeniz dergisinde yayınlanan yazıda da Ormana'nın mimari görünümüyle ilintili bazı bilgiler mevcuttur:

"…Ormana çok eski bir köydür… Bu köy iki üç defa yanmış ve yeniden yapılmış ise de boş arsalar henüz pek çoktur…Ormana köyünün 476 evi, 2058 nüfusu vardır…Köyün içinde kuyular pek bol olduğu gibi akar çeşmesi ve güney cihetinde akar suları da vardır…Köyde üç kahve vardır…Köyde (Zelili Ali Efendi) adında bir adam yetişmiştir; türbesi vardır……Sokaklar da oldukça temizdir. Evler eski tarz yapılmakta ve odaların pencereleri varsa da parmaklıkları ziya geçmesine mani olmaktadır. Evlerin altında daha doğrusu odaların altında bulunan ahırlar sağlık bakımından pek fenadır. Hayvanların ve gübrelerinin odanın havasını ifsad edeceği pek tabiidir. Halalar kazılmış kuyular üzerine yapıldığından ve ekserisinin etrafı kapandığından zararsızdır. Su kuyularının bulunduğu yerler halalara uzak olduğu cihetle kuyuların vaziyeti de iyidir. Kuyuların suyu hariçten gelir; dolma değildir. Diplerinde bulunan kaynaklardan çıktığından suları da iyidir. Kuyuların etrafları bir metre irtifaında tahtalarla kapalı olduğundan hariçten kuyunun içine bi şey gidemez…Köyün ortasında oldukça büyük bir harman yeri vardır…Köyün içinde misafirlere ait han olduğu gibi şahıslara münhasır olmak üzere misafir odaları da vardır… Bu köyde evler kireçle tahtadan ve taşdan yapılmıştır; tertibatı eski tarz üzeredir. Köyde kullanılan eşya şehirdekilerin aynıdır… Bu köy ve civarında orman pek çoktur. Ormanın her cinsi vardır…Köylüler ekseriyet itibarile meşe, karaağaç, kesme iledin odunları yakarlar…Köyde beş tane dükkan vardır. Bunlar manifatura ve bakkaliyeye ait eşya satarlar…"

Yerleşim yeri tarihsel süreç içerisinde birçok defalar irili, ufaklı yangınlar geçirmiştir. Bununla ilgili yazılı belge ve kayıtların düzenli bir biçimde tutulmamış olması bu yangınların yerleşim yerinin gelişimi ile ilgili nasıl bir etki yaptığı konusunu muallakta bırakmaktadır[5].

"Köyümüzde zaman zaman çok yangınlar oldu. El tulumbalarıyla çok yangınlar söndürdük, o devirlerde. Hatta bu belediye kurulmazdan evvel bile. Yangınlar, samanlıklar var ahırlar var evlerin altında. İşte o zamanki çiftçilerimiz, öküzleri aşağıda insanlar yokarda yatıyolar. Elektrik yok bilmem ne yok, çırayla mumla iniyolar onlara alaf verecekler hayvanlara, orda unutuyo, ordan tutuşuyo. O,

[5] 1914 yılında büyük bir yangın geçirdi□i bilinmektedir (Enho□, 1974: 62).

babamın başına da geliyor, annem anlattı, bizim ev de yanmış." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

Bir asır kadar önce, Ormana'nın güneyinde yer alan Manavgat ve Alanya gibi sahil yerleşmeleri sıtma gibi bulaşıcı hastalıklardan dolayı çok fazla nüfusu barındıramazken Ormana'nın beş bini aşkın nüfusa sahip olduğu halk tarafından anlatılmakta ve bunun kanıtı olarak yerleşim yerinin dört bir tarafında bulunan mezarlıklar gösterilmektedir. Modern dönemlerde yerleşim yerinin görünümünün ve fiziki yapısının bir ölçüde de olsa değiştiği söylenebilir. Örneğin hayvan ve yaya ulaşımına uygun olarak yapılmış olan geçmişin dar patika ve yollarının yerini motorlu araç trafiğine müsait yollar almıştır.

"Bu yol çok dardı, burdan bi yüklü hayvan bile geçmezdi, iki tarafına yük sarsan bi hayvan bile geçmezdi." (K.K.: Hüseyin Gerçek)

Yaşanan gelişmeler bazı yapıların ve yapı tiplerinin yok olması ve tarihe karışması neticesini vermiştir. Örneğin beldede bulunduğu bilinen köy odaları günümüze ulaşamamıştır.

"Altı tane köy odası vardı. Günümüze gelemedi. Oda sahipleri zenginlerdi. Misafirler kalırdı, yemek verilirdi, hayvanları ahırında kalırdı, yem verilirdi." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

Aynı şekilde içerisinde demirci, bakırcı, kalaycı, kuyumcu gibi meslek erbabının çalıştığı çarşısı da bugüne ulaşamamıştır.

Belde halkının ekonomik nedenlerle gurbetçiliğe yönelmesi ve sonrasında artan refah yerleşim yerinin fiziki görünümünde müspet ve menfi değişikliklere neden olmuştur. Bu bağlamda modern malzemelerle yeni konutlar inşa ettirilmiştir. Ayrıca beldede bulunan camilerin, okulun, sağlık ocağının, türbenin, mezarlık duvarlarının yapım ya da onarım işlerinin tamamı gurbetteki Ormanalılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

3. Geleneksel Konut Mimarisi

Halk mimarisi olgusu içerisinde incelenen yapı tipleri arasında konutun kendisine has bir yeri bulunmaktadır. Konut insanların yaşam biçimini, davranış biçimlerini, çevresel tercihlerini, imgelerini, zaman-mekân ilişkilerini, kullanıcısının

özeyle ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, tasarım, donatım ve biçemi ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını belirten insan yaşamıyla kenetlenmiş bir olgudur (Gür, 2000:11).

Konut; insanoğlunun en net ve bilinçli bir tavırla Neolitik dönemle birlikte üretimine başladığı; barınma, ikamet etme ve dışardan gelebilecek tehlikelere karşı korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarla beraber sosyal, kültürel ve duygusal ihtiyaçları da karşılayan; doğumdan ölüme kadar insan hayatının özel anlarının neredeyse tümünün içerisinde yaşandığı maddi bir alandır. Konut, yaratıcısı olan toplumun ihtiyaç ve ilişkilerinin mekânsal izdüşümü, sahip olduğu teknolojinin mimari dille yazılmış hikâyesidir. Yeryüzünde çağlar boyunca sürekli değişime uğrayan farklı ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla farklı çözümler tasarlanmış bu nedenle farklı kültür, toplum, iklim ve coğrafyalarda birbirinden oldukça değişik plan, tip, estetik ve görünümlerde konut modelleri ortaya çıkmıştır. Ancak tüm değişim ve dönüşüme rağmen Yeni Taş Çağının kerpiç evleri ile Modern Çağların süper lüks konutları arasında kolaylıkla kurulabilecek sıkı bir bağ mevcuttur.

Ormana, geleneksel malzeme, teknik ve yöntemlerle inşa edilmiş olan konutlardan oluşan dokusu ile Akdeniz yöresinin dikkat çekici yerleşim örneklerinden biridir. Bu evler mimarlıkla ilgili literatürde "düğmeli ev" olarak yer alan Toroslarda Akseki-İbradı yöresine has konut grubuna dâhil olan yapılardır[6].

[6] "Düşmeli ev" deyiminin Ormana halkı tarafından yakın zamanlara kadar bilinmemesi ve kullanılmamış olması bu deyimin yöreye ait olmadığı kanısını yaratmaktadır.

Muhsin Sertoğlu ile yapılan derlemeden:

"D.K.:O eski evlere düşmeli ev mi deniliyordu?

K.K.: Ahşap eve ev diyoduk. Başka bi şey (yoktu)."

Hüseyin Gerçek ile yapılan derlemeden:

"K.K.:Düşmeli evler sıcak almaz, soğuk almaz, yetmiş santim ara duvar var. O düşmeli dediklerine biz pişduvan deriz. Arada gidenlere hatıl deriz, uzanan kısımlara, o düğmeleri tutacak ya, elestikiyet yapmasın diye."

İhsan Sağlam ile yapılan derlemeden:

"K.K.:Düşmeli diye eski binalar var ya, tarihi binalar, onlara diyolar düşmeli. Sonradan çıktı bu dü□meli davası. Düşme diye bilmiyorum ben, hatıllı ev derlerdi."

Fotoğraf 2: Geleneksel konut örneği

Ormana' da karşımıza çıkan geleneksel konutlar büyük ölçüde iki katlı (zemin+üst kat) olarak tasarlanıp inşa edilmiş olan yapılardır. İki katı aşan büyük konut örnekleri yörede "konak" olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel konutlar tasarım açısından büyük ölçüde birbiriyle benzeşmekte; işlev, plan şeması ve mekânsal organizasyon birbirini tekrar etmektedir. Konak tarzı yapılardaki zengin işçilik halk tipi konutlarda yerini sade ve daha basit bir tavra terk etmektedir.

Fotoğraf 3-4: Geleneksel konut örnekleri

Bahçe ve ev ilişkisi açısından Ormana konutları iki ana gruba ayrılabilir. Birinci gruptaki evler sıra ev tarzında bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Bu gruba giren evlerin ön cepheleri sokağa bakmakta olup küçük bir arka bahçeleri de mevcuttur. İkinci grup evler ise bir bahçe ya da avlu içerisinde yer alan konutlardır. Bahçeler oldukşa işlevsel mekanlardır. Sokaktan avluya borta kapılarla girilir ve kapının üzerinde küçük bir beşik çatı yer alır. Günlük hayatın bir kısmı burada geçer. Bahçede çeşitli meyve ağaçları bulunur, toprak parçasının bir kısmı sebze ekimi için kullanılır. Ayrıca kış hazırlığı olarak adlandırılabilecek çeşitli faaliyetler (tarhana, bulgur, reçel, pekmez, sirke, turşu yapımı) bu alanlarda gerçekleştirilmiştir. Ev bahçeleri genellikle basit duvarlarla çevrilidir.

"Yerin varsa bahçen olur. Bahçeli evler daha çok. Duvarla çevrilir, daştan yapılır. (Duvarın üstüne eskiden) daraba çakardık. Bağ duvarlarına çalı perki derlerdi, perki yaparlardı, yani hırsız girmesin." (K.K.: İhsan Sağlam).

Fotoğraf 5: Geleneksel konut

Evlerin zemin katları depolama ve hayvan barındırmak amacıyla kullanılır. Bu katta ayrıca odunluk, ambar ve samanlık ta bulunur. Ahır ve ağıl mekanlarında hayvanların yem yemelerine mahsus büyük ahşap oluklar mevcuttur. Borta kapı adı verilen çift kanatlı büyük ahşap kapılarla girilen zemin kattan üst kata merdivenlerle ulaşılır.

"Alt katta hayvanlar varıdı. At var, öküz var, inek var, geçi var. Mesela ahır deriz, onları oraya katarlar. Orda ot, saman her şey olur. Atın ahırı ayrı, keçi pek yoktu keçiyi eve almazlar hep dağlarda, inek varıdı öküz varıdı çift çektikleri, bunlar hep evin altında." (K.K.: Muhsin Sertoğlu).

Üst katlar günlük hayatın geçtiği esas yaşama alanıdır. Bu katta sofa ve odalar yer alır. Yörede köşk olarak adlandırılan sofa mekânı odalar arasında sirkülasyonu sağlar. Sofalar Mevlid, düğün, nişan, kına gibi tören ve ritüellerde de kullanılan mekânlardır. Bu nedenle mümkün olduğunca geniş olmasına çaba

gösterilmiştir. Sofa mekânı genellikle dış sofa planında konumlandırılmıştır. İç sofalı ve orta sofalı örneklerle de karşılaşmak mümkündür. Şahnişir adı verilen çıkmalı mekânlar da üst katta yer alır. Şahnişirler evin manzaralı cephesinde yer alır. Bu mekâna yastıklı sedirler yerleştirilmiştir. Şahnişirler sofa mekanını genişleten ögelerdir. Üst katın ayazlık adı verilen cihetinde hela ve abdestlik mekanı yer alır. Ayazlık cephesi genellikle ahşap kaplamalıdır.

Halk tipi konutlarda oda sayısı iki ile dört arasında, ailenin büyüklüğüne göre, değişmektedir. Odaların iç döşemesi son derece basittir ve ev sahibinin ekonomik durumuna göre farklılık gösterebilir. Odalarda modern manada mobilya bulunmamakla birlikte yapıyla bütünleşmiş nitelikte bir mobilya anlayışı karşımıza çıkar.

"Yerde (oturulurdu), yünleri serersin otururs un. Kilim vardı, burda dokunurdu...Karyolamız yok, yerde (yatılırdı). (Yatak, yorgan) odada yüklük derler yüklük var, yüklüğe istif ederler ordan alır yatırlar…Her odada ocak olmaz. Oturcağımız odada (olurdu)." (K.K.: Muhsin Sertoğlu).

Bununla birlikte günlük hayatı idame ettirici ve kolaylaştırıcı kimi mimari ögeler yer alır. Bunlardan en önemlisi ocak ve yüklük dolabıdır. Ocak ısınma ve pişirme amacıyla kullanılırken yüklük dolabı yatak, yorgan gibi malzemelerin muhafaza edilmesini sağlar. Ocaklar davlumbazlı olarak inşa edilmişlerdir. Yüklük dolabının üst kısmı musandıra olarak adlandırılmaktadır. Tavanın hemen altında duvarı dolanan ahşap raflar bir kısım mutfak malzemesinin bulundurulduğu yerdir. Sedirler oturma ve hatta yatma ihtiyacını karşılar. Yörede her oda bir ailenin günlük yaşamını geçirmesini sağlayacak şekilde düşünülmüş ve donatılmıştır. Zira bu evler büyük ailelerin yaşamasına mahsus konut örnekleridir.

"Benim çocukluğumda (bir evde) dört tane aile vardı. Dedemin evinde de aynıymış. Yani bir evde bir aile imkanı yok." (K.K.: Muhsin Sertoğlu).

Geleneksel konutların üst katında yer alan bir mekan ya da bölme ambar olarak değerlendirilmiştir. Ambarlar halkın temel besin maddesi olan buğdayın depolanması ve bozulmadan muhafaza edilmesi gereksinimi ambar yapıları ile karşılanmıştır. Bu yapılarda ayrıca arpa, un, vb. yiyecekler de depolanmıştır.

Fotoğraf 6: Oda içerisinde yer alan raf

Evlerin su ihtiyacı kuyular, sarnıçlar ve çeşmelerden taşınan suyla karşılanmıştır. Su kuyuları yeraltında bulunan su tabakasına ulaşıncaya kadar toprağın kazılması ile meydana getirilen yuvarlak ve derin çukurlardır. Derinliği yerine ve arazinin yapısına göre değişir. Kuyunun kazılmasından sonra ustalar kuyunun etrafını gerçekleşebilecek olan çökmeleri önlemek amacıyla taşla ancak harç kullanmadan kuru duvar şeklinde örer. Kimi yerlerde kuyunun ağzına bilezik adı verilen ortası delik büyük bir taş yerleştirilir.

Geleneksel konutlar yerli halk tarafından özellikle sağlık açısından halen rağbet görmektedir. Bu yapılar bugün modern tesisat ve döşemlerle donatılmış olup bir kısmı da restore edilmiştir.

3.1. Geleneksel Konutlarda Cephe Düzeni

Geleneksel konutların cephe düzenini oluşturan ana unsurlar kapılar, pencereler, şahnişir adı verilen çıkmalar, alınlıklar ve katlar arasındaki silmelerdir. Genellikle iki kat olarak inşa edilen evlerin ön cephelerinde simetrik bir düzen söz konusudur. Cephe düzeninde ince bir ahşap işçiliği ile üretilen süslü elemanlar dikkat çeker.

Süslemeler özellikle şahnişir üzerinde yoğunlaşmıştır. Dış cephede en önmeli unsur da şahnişirlerdir. Bunlar dış cepheyi hareketlendiren, renkli boyalarla süslenmiş, genellikle üçgen alınlıklı, konsollarla desteklenmiş ögelerdir.

Fotoğraf 7-8: Geleneksel konut-Ön cephe ve şahnişir

Evler inşa edilirken binanın cephesinin –arsa durumu müsaade ettiği ölçüde- yol, kıble, manzara, yönler gibi çeşitli unsurlara göre konumlandırılmasına çalışılmıştır.

3.2. Geleneksel Konutlarda Kapı

Evlere ve avlulara giriş çıkış çift kanatlı ahşap kapılarla sağlanmıştır. Bu kapılar yörede "borta" olarak adlandırılır. İç mekanda yer alan kapılarsa tek kanatlıdır. Cümle kapılarına yerleştirilen ve birbirinden farklı çeşitli formlara sahip olan demir kapı tokmakları yerel demirci ustaları tarafından imal edilmiştir. Cümle kapılarında genellikle madenden üretilen kilitler mevcuttur. İç mekanlarda yer alan kapılardaysa "traka" adı verilen kilit sistemi uygulanmıştır.

Fotoğraf 9: Avluya giriş kapısı "porta kapı".

Fotoğraf 10-11: Kapı "porta"

Fotoğraf 12-13: Kapı tokmağı

3.3. Geleneksel Konutlarda Pencere

Geleneksel konutların dikdörtgen biçimli geniş pencere açıklıkları giyotin tarzında, camlı, sürme pencerelerle kapatılmıştır. Kemerli pencere tipi pek yaygın olmamakla birlikte karşımıza çıkabilmektedir. Pencerelerin çevresi ahşap pervazla çevrilidir. Mekânların dıç cephelerine açılan pencereler sayesinde konutlarda bol ışık ve aydınlık bir mekan sağlanmıştır. Mekânın büyüklüğüne göre pencere sayısı değişmektedir. Bununla birlikte iklimin soğuk olması nedeniyle odalarda ikiden fazla pencere pek görülmez.

Pencerelerin ahşap kepenkleri ve parmaklıkları mevcuttur. Ahşap kapakların üzerinde oyma ve kazıma tekniğiyle yapılmış çeşitli süslemeler bulunabilir. Bazı pencereler üzerinde (genellikle giriş cephesinde) ahşap kafesler mevcuttur.

Fotoğraf 14-15: Pencere düzeni

3.4. Geleneksel Konutlarda Örtü Sistemi

Yörede geleneksel yapılar ahşap çatı ile örtülüdür. İki tip çatı yaygındır: Beşik çatı ve kırma çatı. Yörede iki yöne eğimli beşik çatılar "düz çatı", eğimli yüzey sayısı dört olan kırma çatılar ise "dört köşe çatı" olarak adlandırılır. Kırma çatılar yörede 20. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Çatı konstrüksiyonu düver adı verilen büyük kirişler üzerine oturtulan baba ağaçları üzerinde yükselir. Düverlerin üzerine mertek ağaçları çakılır ve yonga adı verilen kiremit altı tahtası ile kaplanır. Daha sonra çatı kaplaması uygulanır. Saçaklar yarım metre kadar cepheden taşırılmıştır.

Fotoğraf 16: Beşik çatı ve kırma çatı

Çatı kaplaması bugün için Marsilya tipi fabrikasyon kiremittir. Marsilya tipi kiremitten önce bir dönem alaturka kiremit kullanılmıştır. Bununla birlikte yörede kullanılan en eski çatı kaplama malzemesi ahşaptır. Bu kaplama bölgede dam tahtası ya da yonga olarak adlandırılır. Dam tahtası ağaç kütüklerin balta ile parçalanarak yaklaşık 1 metre boyunda 15 cm genişliğinde tahtalar haline dönüştürülmesi ile elde edilir. Daha sonra bu ahşap elemanlar çatıya düzgün bir şekilde yerleştirilerek dam kaplaması meydana getirilir. Rüzgarın yongaları uçurmaması için de üzerlerine taş parçaları konur.

3.5. Geleneksel Konutlarda Tavan

Geleneksel konutlar mekâna ferahlık duygusu katan yüksek tavanlarıyla dikkat çekmektedirler. Genellikle kirişlemesi alttan kaplamalı tavan tipi karşımıza çıkar. Bununla birlikte kirişlemesi üstten kaplamalı tavanlarla karşılaşmak mümkündür.

Fotoğraf 17: Ahşap tavan

Odalarda, özellikle misafirlerin ağırlandığı odaların tavanlarında, tavanın göbek adı verilen orta bölümünde süsleme amacıyla geometrik motiflerden oluşan ahşap bezemeler bulunmaktadır.

3.6. Geleneksel Konutlarda Döşeme

Geleneksel konutların giriş katlarında zemin genellikle taşla kaplıdır ya da sıkıştırılmış topraktır. Üst katlardaysa döşemeler ahşap malzemeden oluşturulmuştur. Ahşap kaplama ince bir işçilikle oluşturulmuş ahşap hatıllar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Döşemeyi oluşturan kaplama tahtaları demir çivilerle taban kirişlerine çakılmıştır.

3.7. Geleneksel Konutlarda Temizlik

Geleneksel konutlarda banyo ihtiyacı hamamlık ya da çağlık adı verilen hacimlerde gerçekleştirilir. Temizlik işlemi alçak taburelere oturularak, ocakta güğümlerde ya da tenekelerde ısıtılan su ile yerine getirilir. Bu mekânın zemini hafifçe dışarıya doğru meyillidir ve kirli su borularla dışarı akıtılmıştır.

3.8. Isıtma

Ormana yöresinde ısınma amacıyla ocak, kuzine ve soba gibi mimari öge ve aygıtların kullanımı söz konusudur. Orman varlığının zengin olduğu bu bölgede yakıt olarak genellikle meşe odunu kullanılmıştır. Yörede ellili yıllardan itibaren kömür sobaları kullanılmaya başlanmıştır.

Fotoğraf 18: Davlumbazlı ocak

Evlerde iç mekânda yer alan ocaklar geçmişte ısınma amacıyla kullanılmış olan en önemli aygıtlardır. Taştan örülmüş olan ocaklar aynı zamanda sıcak su ihtiyacı ve yemek pişirmek amacıyla da kullanılmıştır. Ahşap yaşmakları bulunan ocaklar odalarda genellikle dış duvar üzerinde ve iki pencere arasına gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Ocakların duvarı üzerinde "tütünlük" adı verilen küçük açıklıklar mevcuttur.

3.9. Aydınlatma

Elektriğin bölgeye girişi ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından önce, bu yörede kullanılan en önemli aydınlanma aracı çıradır. Çıra kullanımı aynı zamanda aydınlanma amacıyla kullanılan en eski usuldür. Çıranın yanı sıra ocağın ateşinden de bu amaçla faydalanılmıştır.

Fotoğraf 19: Gaz lambası

Teknolojik gelişmelerin bu yöreye sirayet etmesiyle birlikte 20. Yüzyılın ilk yarısından itibaren gaz lambası kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Yerleşim yerine elektrik hattı döşenmesiyle birlikte bu usuller tarihe karışmıştır.

"Benim çocukluğumda çıra, ağaçtan. Ağacın yanar şeyi. Ocakta odunumuzu yakarız, o çıraları da koyar, onun ışığında. Zenginlerin gaz lambası varıdı, gazlan yanardı." (K.K.: Muhsin Sertoğlu)

4. Geleneksel Yapı Gereçleri

Geleneksel yapıların inşasında yararlanılan başlıca yapı malzemeleri ahşap, taş, tuğla ve kiremittir. Bunlar yakın çevreden kolaylıkla temin edilebilen içerisinde yer aldıkları çevre, coğrafya şartları ve iklime uyumlu doğal malzemelerdir. Doğal malzeme kullanımı, meydana getirilen yapıların ve yerleşme yerinin çevreye tezat teşkil etmeyen, uyumlu bir fiziki görünüm kazanmasını sağlamıştır.

Mimarlık faaliyetlerinde geleneksel yapı malzemelerinin terkedilmeye başlanması 20. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan bir süreçte gerçekleşmiş olup günümüzde yaşanan yapılaşma tamamen modern yapı malzemeleri ile ifa edilmektedir.

4.1. Taş:

Taş, geleneksel yapıların inşasında kullanılan en yaygın yapı malzemesidir. Kullanılan taşlar yöreye özgü sarımsı renkli bir taş cinsidir. Taş malzeme yerleşim yerine en uygun alanlardan temin edilerek taşınmıştır.

"O zamanlar yoklukta sağdan soldan kırarlarımış daşı, o binanın olduğu yerden de kırarlarımış. Şimdi taş şeyleri var, motorcular gidip getiriyolar, o zamanlar kağnıyla gelirdi." (K.K.: İhsan Sağlam).

4.2. Ahşap:

Ahşap malzeme tavan ve taban döşemesinde, duvar örgüsü içerisinde hatıl ve pişduvan olarak, pencere kepenklerinde, kapı ve pencere doğramalarında, taşıyıcı konsollarda ve çatı konstrüksiyonunda karşımıza çıkar. Yörede katran olarak adlandırılan sedir ağacı mimari yapıların inşasında yaygın olarak kullanılan ağaç cinsidir. Yakın zamanlarda çam ve kavak gibi ağaç türleri de yapı ustalarınca kullanılmıştır.

Ağaç malzemenin temini iki şekilde gerçekleştirilmiştir: Kesim yapmak ve satın almak. Ağacın kesilmesi ve ahşabın elde edilmesi ile ilgili bölgede bir takım geleneksel uygulamalar ve pratikler mevcuttur. Buna göre ağaç her zaman kesilmez, özel bir kesim vakti vardır. Kesim vaktine riayet edilmesi ahşap malzemenin kurtlanmasını önleyen ve uzun ömürlü olmasını sağlayan bir durumdur.

"Ekseri katran kullanılır, çam kullanılır… Ayın eskisi, yenisi, var. Eski ayda (kesilirse ağaç) daha eyi olur. Onun günü geçti miydi, eski ayın günü geçtimi ondan sonra kurt yeyyor o ağacı. Su çekildikten sonra kesilse daha eyi olur." (K.K.: İhsan Sağlam)

İnşaat sırasında farklı ağaç türleri binanın farklı yerlerinde farklı işlevler görecek şekilde kullanılmıştır. Örneğin pişduvanlar andız (ardıç) ağacından, hatıllarsa çam ve katran (sedir) ağacından yapılmıştır. Yakın bir geçmişe kadar çatı kaplaması olarak ahşabın kullanıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte yangın tehlikesi ve modern yapı malzemelerinin yaygınlaşması bu uygulamanın bırakılmasına neden olmuştur.

4.3. Sıva

Binaların iç duvarları yörede beyaz toprak olarak adlandırılan bir tür toprak cinsi ile sıvalıdır. Beyaz toprak Eynif ovasından tedarik edilmiştir. Binaların dış cepheleri genellikle sıvasız olmakla birlikte bazı yapılarda dış sıva amacıyla sakar sıva adı verilen bir tür kireçli toprak kullanılmıştır.

4.4. Kiremit:

Çatı kaplaması olarak yirminci yüzyılın ortalarına kadar ahşap kullanılmışken ilerleyen yıllarda bu amaçla kiremit kullanılmaya başlanmıştır. İlk önceleri alaturka kiremit kullanılmaya başlanmış ancak daha sonra bunun yerini Konya yöresinden getirilen fabrika imalatı kiremitler almaya başlamıştır.

"Kiremit Konya'dan gelirdi. Eskiden de Konya'dan geliyodu bizim bildiğimiz. İlk çıkan Karaciğan'dı. (Konya'da Karacığan Kiremit Fabrikası var). Karaciğan kiremidi. En iyisi oyumuş." (K.K.: İhsan Sağlam).

"Buraya bu kiremit, buraya bu beton taaa yıllar sonra geldi. Bu damlarımızın üstünde hiç kiremit yoktu. Tahta, bedavra derlerdi onlara. Dağlardan keser gelirlerdi böyle parça parça, çam ağacından, katran, sedir ağacından, katranlardan keserler

getirirlerdi, biz de alır örterdik. Ondan sonra bu beton geldi, kiremitler geldi. Bundan aşşağı yokarı elli atmış sene evvel oldu (kiremit geleli), beton daha sonra geldi." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

5. Geleneksel Yapı Teknikleri

İnşaat tekniği; mimarlık ürününü oluşturmaya yönelik her türlü yöntem, işlem ve yoldur. Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafya, ülke ve iklimlerde farklı gereç, imkân ve yöntemlerle doğup gelişen mimarlık sanatı; geçmişten günümüze kadar sayısız yapı tekniğinin keşfedilmesi, uygulanması ve çeşitli ürünlerle günümüze ulaşması ile aynı zamanda kültür tarihimize de tanıklık etmektedir.

Fotoğraf 20-21: Piştuvanlı duvar

Ormana ve çevresinde uygulanmış olan ve yüzlerce yıllık deneyim ve bilgi birikimine dayanan geleneksel yapım tekniklerinin en önemli özelliği bu tekniklerin basitliğidir. İklim, bitki örtüsü, jeolojik yapı, tarihsel geçmiş ve sosyal yapı gibi etkenler bu yapım tekniklerinin oluşumu, gelişimi ve farklılaşması konularında yadsınamayacak bir etki göstermiştir.

Geleneksel yapıların inşasında uygulanan yapı tekniği harçsız kuru duvarların ahşap hatıllarla güçlendirilmesi yöntemine dayanır. Yöresel olarak "piştuvanlı/pişduvanlı", "piştuvan duvar", "piştuvanlı duvar", "hatıllı duvar" olarak adlandırılan bu yöntem son derece basit ancak bir o kadar da işlevsel olan bir tekniktir. Bu yapı tekniğinin uygulanmasının en önemli nedeni Ormana ve çevresinin kireç kaynakları açısından son derece zayıf jeolojik yapısıdır. Batı Toroslarda Akseki ve İbradı yöresinde karşımıza çıkan orijinal bir yapı tekniğidir[7]. "Püştiban/Püştivan" Farsça bir kelime olup dayanak, destek, payanda, yardımcı anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2000). Osmanlı dönemi mimarlık metinlerinde "puştivan" olarak karşımıza çıkan bu terim temel ızgaralarında hatılları birbirine bağlayan kısa ahşap kiriş manasında kullanılmıştır (Sönmez, 1997:87).

İnşaat sırasında iki usta duvarın iki tarafından duvarı örer ve duvar sırası yükseldikçe çırak kovayla helik adı verilen kırpıntı taşlarla dolgu yapar. Yaklaşık yarım metrede bir duvarın dış ve iç yüzeyine gelecek şekilde hatıl adı verilen ahşap elemanlar yerleştirilir ve daha sonra bu hatıllar "pişduvan" olarak adlandırılan duvara dik ahşap elemanlarla biribirine kertilerek bağlanır. Pişduvan adı verilen ahşap elemanlar duvarın dış cephesinden belirli mesafede çıkıntı oluşturacak şekilde bırakılmıştır. Duvarların genişliği yerine göre 50-70 santim arasında değişebilmektedir.

"(İnşaat için) İki usta, iki amele gerekmekte. Yerine göre değişmekle birlikte 60-70 santim temelin derinliği, 40-50 santim genişliği. Eskiden duvarın genişliği 70 cm. Ustanın biri dışında biri içinde çalışır. Otuz-kırk santim kaldırıldıktan sonra duvar,

[7] Alanya yöresinde yayla meskeni olarak kullanılan ve "çivlik" olarak adlandırılan yapılarda da bu yapı tekniği karşımıza çıkar. Bu yapılar inşa edilirken harçsız olarak örülen taş duvarların iki kenarına 50-60 cm. arayla "hatıl" adı verilen ağaç dilmeler yerleştirilmekte ve bu hatıllar birbirine "piştuvan" adı verilen ağaç elemanlarla sabitlenmektedir (Gönüllü 2000:53). Elmalı yöresinde kerpiç duvarlar içerisinde yer alan hatılları birbirine bağlayan ağaç kadronlar "piştuvan" olarak adlandırılır (Günay, 2008:82). Çimrin tarafından hazırlanan sözlük çalışmasında "piştivan" kelimesi ağaç çita (Gündoğmuş), "piştuvan"kelimesi ise iki hatılı birbirine bağlayan tahta (Alanya) manasıyla yer almaktadır (Çimrin, 2010:350). Gündoğmuş İlçesi Kayabükü köyünde "piştıvan" kelimesi hatılları birbirine tutturan ağaç dalları manasına gelir (Sezen, 2007). Isparta Sütçüler'den derlenmiş olan ve Derleme Sözlüğü'nde yer alan "piştavan" kelimesi içe ve dışa konulan iki hatılı çivi ile birbirine tutturan ağaç anlamındadır.

1. hatıl atılır. "hatıl çakılır", "köze", közesi közenir. Ufak yassı taşlarla köze yapılır. Yassı üleklerle aralar doldurulur. Üzerine çağal dökülür. Hatıl seviyesine kadar dolduktan sonra ikinci hatıl başlar. Her katta 10-15 hatıl olur. Hatılların üstüne piştuvanı çakarlar. Onlar o hatılları dutar. Geçme kertiyolar. Duvarı tutar. Hem tutar, hem zelzelede salmaz. Kapı yeri pencere boşluğu bırakılır inşaat sırasında. 6 hatılla birinci kat olur. 2,5-3 metre kadar. Birinci kat bitirilince döşeme çakılır. Mertek konur. Ardıçtan, katrandan yapılır. Kuturu 25. cm kadardır. Aynı şekilde ikinci kat yapılır, ondan sonra tekrar mertek konur çatı yapmak için." (K.K.: İhsan Sağlam).

Yörede uygulanmış olan ikinci duvar tekniği "bağdadi" duvar tekniğidir. Bu teknik daha çok şahnişir ve ayazlık duvarları inşa edilirken kullanılan çok yaygın olmayan ikincil bir tekniktir. Bağdadi tekniği ahşap çatkının her iki yüzeyine ***bağdadi çıtası*** adı verilen ve takriben 1x3 cm kutrunda ahşap çıtalar çakılıp, oluşturulan yüzeyin üzerinin ***bağdadi sıvası*** adı verilen bir sıva ile sıvanması yöntemiyle duvarların meydana getirilmesidir.

Aynı şekilde yaygın olmayan bir diğer duvar tekniği ahşap kaplamalı ahşap karkas tekniğidir. Bu teknikte ahşap dikme, kiriş ve payandaların çatılması ile bir iskelet oluşturulmakta ve çatkı ahşapla kaplanarak duvarlar meydana getirilmektedir.

6. Süsleme

Yörede ahşap üzerine yapılan süslemeler dikkat çekicidir. Oyma, kabartma ve kazıma tekniğiyle yapılan bu süslemeler iç ve dış mekanda yer alanlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. İç mekanda yer alan süslemeler ocak davlumbazı, dolap, kapı ve tavan gibi mimari ögeler üzerinde yer alan ve genellikle geometrik şekillerden oluşan bezemelerdir. Dış mekanda yer alan süslemeler ise evlerin giriş cephelerinde cumba bölümünün üçgen alınlığında yer alır.

Fotoğraf 22-23: Dış cephede ahşap süsleme

7. Yapıcılık Geleneği ve Yapı Ustalığı

Türk halklarının yüzyıllar boyunca ve farklı coğrafyalarda göçerlikle yerleşik hayatı bir arada yürüttükleri tarihsel bir gerçektir. Arkeolojik veriler Orta Asya'da gelişmiş bir mimarlık geleneğinin varlığına işaret eder. Eski Türkçeye dair kimi metinlerde inşaatla ilgili çeşitli meslek isimleri (ıgaççı-marangoz, titigçi-duvarcı, yapıgçı-inşaat ustası, kudugçı-kuyu kazıcısı, Ögän käsgüçi-su seti yapımcısı, Bädizçi-süsleme sanatçısı vb.) karşımıza çıkmaktadır (Şen, 2007).

XI. yüzyıl sonrasında Asya'dan Anadolu'ya yaşanan göçler sırasında yalnız göçebeler değil şehirli ve köylü halk da bu yeni topraklara yerleşmiştir (Barkan, 1993). Şehir ve köy hayatına adapte olmuş olan Türk gruplarının da tıpkı göçebeler gibi kendi mimari geleneklerini yeni topraklara taşımış olmaları güçlü bir olasılıktır. Anadolu Selçuklu dönemine ait kaynaklarda geçen "Emir-i Mimar" ünvanı, kesin olmamakla birlikte merkezi bir mimarlık örgütünün varlığına işaret etmektedir. Benna, mimar, durud-ger (dülger), mühendis, ressam, nakkaş, haccar (taşçı), neccar, seng-traş, acuri, kariz-ken (kanal açıcı), hişt-zen (kerpiççi), gil-endayende (sıvacı) bu dönemde kullanılan inşatla ilgili meslek isimlerinden bazılarıdır (Merçil, 2000).

Osmanlı imparatorluğu döneminde imar ve inşa faaliyetleri ile mimarlıkla ilgili işlerden Mimarbaşı yönetimindeki Hassa Mimarlık Ocağı adında saraya bağlı bir örgüt sorumludur. Bu örgüt Osmanlı Devleti'nin imar ve inşa faaliyetlerinin merkezden taşraya kadar uzanan bir zincirin ilk halkasıdır. İstanbul dışında bulunan eyalet mimarları, şehir mimarları ve vakıf mimarları da ocağa bağlı sayılmışlardır. Ocağın görevleri kamuya ve devlete ait inşaat ve tamiratı yapmak, özel inşaatları

denetlemek, yapı malzemesinin temini, vasıf ve fiyatlarının tespiti, askeri hizmetler, kalfa, usta ve amelelerin yevmiyelerinin tespiti, inşaat malzeme ve inşaat esnafının denetlenmesidir. Aynı zamanda bir eğitim kuruluşu olan Hassa Mimarlar Ocağı'nın önemli görevlerinden birisi de işçi, usta ve kalfaların eğitimlerini denetlemektir. Ocak, 1831 yılında Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulana kadar çalışmalarına devam etmiştir. Yapıcılık konusunda çalışan ustalar (benna, sengtraş, neccar, nakkaş, lağımger, haddad, camger, sürbger vb.) Saray'ın Ehl-i Hıref Teşkilatı içerisinde yer aldıkları gibi serbest olarak da teşkilatlanmışlardır. Taşrada ise şehir mimarlarının denetiminde örgütlenmişlerdir (Turan, 1963; Alsaç, 1992; Dündar, 2000; Afyoncu, 2001; Taş, 2003).

Türkiye coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Ormana ve çevresinde de mimarlık faaliyetlerinde görev alıp yapıcılık işlerini bir meslek olarak icra eden taşçı, duvarcı, dülger, marangoz gibi meslek erbabı genel olarak **usta** olarak adlandırılır. Yapı ustaları yapı kültürü ve geleneksel mimarlık bilgisini geçmişten günümüze nesilden nesile aktaran kişilerdir. Ustalar bir binayı temelinden çatısına kadar inşa edebilecek kapasitede olan meslek erbaplarıdır. Ancak inşaat faaliyeti tüm ailenin ve hatta akrabaların ve komşuların da bizzat katıldığı; ailenin büyüklüğünün, ekonomik durumunun ve özel ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulduğu kolektif bir süreçtir.

Yörede yapı işlerinde çalışan ustaları duvarcı ustaları ve marangoz/dülgerler olmak üzere iki ana gruba ayırmak mümkündür. Ayrıca inşa faaliyetlerinde görev alan ameleler de üçüncü bir grup olarak düşünülebilir. Duvarcı ustaları binaların kaba inşaatını yapan kişilerdir. Onların işlerini tamamlamalarından sonra dülger adı verilen marangozlar binanın ahşap aksamını yaparak binayı yaşanır hale dönüştürür. Amelelerse hem duvarcı ustalarına hem de dülgerlere yardımcı olan çalışanlardır.

"Marangozluk işi ayrı. Marangoz ustası burda Rıza usta varımış, Memed usta varımış. Bi numaralı ustaymış bunlar." (K.K.: İhsan Sağlam).

Hevesi ve kabiliyeti olan gençlerin usta tarafından eğitilip yetiştirilmesi ile kuşaktan kuşağa aktarılan meslek genellikle babadan oğula geçmiş ya da hep aynı aileler tarafından sürdürülmüştür. İnsan gücüne dayalı zor bir meslek olması nedeniyle yapıcılık işlerine ancak delikanlılığa adım atmış, bünyesi sağlam gençler dahil olabilir. Bir ustanın yanına amele ya da işçi olarak giren ve çalışmaya başlayan kişi bir yandan da ustadan yapıcılıkla ilgili çeşitli teknik bilgileri öğrenmeye başlar. Aynı zamanda yapıcılıkla ilgili aletlerin kullanımını, maliyetle ilgili hususları da öğrenir. Yeteneğine bağlı olarak birkaç yıl içerisinde usta vasfını kazanarak kendi başına iş alarak çalışmaya başlayabilir.

"(İnşaat işlerine) onaltı yaşlarımda başladım. İki liraydı yövmiye…Amelelikten yetişen de var babasından, ustasından görüp çırak olarak çalışıp ta usta olanı da var…Bu usta olmakta senesi yok. O kaabiliyet meselesi. Kaabiliyetin olursa çabuk öğrenirdin... İşi öğrendin mi usta olurdun…Nuri usta vardı, rahmetli oldu, Mustafa usta vardı rahmetli oldu, Memed usta vardı, rahmetli oldu, bunların yanında çok çalıştım. Amele olarak çalıştım…Köfeler vardı böyle ufak örme köfeler, o köfelerin içine çağal doldururduk, omuzumuzda çekerdik, binalara harç tenekelerinde harç çekerdik, şimdiki gibi fen yoktu, tenekeyle harç çekerdik. Ahşap binalarda da çalıştım beton binalarda da çalıştım...Bu binaların Ormana köyünde yapılan binaların çoğunda çalıştım yani, taş binaların, harç çeke çeke, daş çeke çeke." (K.K.: İhsan Sağlam).

Geçmişin en önemli dülgerlerinden birisi Mehmet Çakar'dır. Oğlu Abdi Çakar da aynı mesleği icra etmiştir. Torunu Macit Çakar bu geleneği kısmen yaşatan bir ustadır. Ormana halkı tarafından "ağaçtan adam yapar" diye tanımlanan Macit Çakar'ın meslek hayatı boyunca vücuda getirdiği en önemli işi Zelili Dede Türbesinin yanarak tahrip olan ahşap minaresini yeniden inşa etmek olmuştur[8]. Bunun dışında Ormana'da sayısız evin kapı ve pencere doğramalarını, tavan, dolap, davlumbaz gibi mimari ögeleri de Macit Çakar tarafından imal edilmiştir.

Halk anlatılarında geleneksel yapıların inşasında çalışan Ermeni ve Rum ustalardan bahsedilir. Bu ustaların inşa ettiği binalar "gavur yapısı" olarak adlandırılır.

"… O günün kuruyemiş, nalbur, tüccarları burda gelmişler bu ahşap evleri yaptırmışlar bu Ermenilere. Ermenilere (ustalara) yaptırmışlar… Benim çocukluğumda Ermeni yoktu da Ermeninin yetiştirdiği marangoz ustaları vardı. (O ustanın) Şimdi torunu Macit var, hala dedesinden kalma sanatı var, bizim buraları yapan." (K.K.: Muhsin Sertoğlu).

"Burada üç beş tane ev var şimdi şu anda ahşap olarak yapılmış, bunları Rumlar yaptılar. Bu Rumlar da şeyden geldi, Alanya'dan geldiler, Alanyalı. Turcunun Alinin evi, Nazire hanımın evi, bunlar Rum yapısı. (Türk ustalar) onlardan öğreniyolar bu yapıları, onlara çıraklık yapıyolar ondan sonra öğreniyolar bunu. Bu, Osmanlı tarihinde, Atatürk'ten evvel…(Antalya'dan gelen) Rum usta, taş ustası

[8] Bu işin baniliğini Rafet Keleş üstlenmiştir.

onlar, onların marangozlukla alakası yok Rumların, onlar taş yalnız." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Ermeniler varımış burda, Ermeni ustalar, onlardan öğrenmişler." (K.K.: İhsan Sağlam).

Aynı şekilde yerleşim yerindeki bazı yapıların dışardan gelen ustalar tarafından inşa edildiği anlatılmaktadır[9].

Ustalık profesyonel manada bir meslek olmakla birlikte esasında ustalar da yerleşim yerinde yaşayan diğer insanlar gibi toprak işleyen ve hayvancılık yapan bir çiftçidir. Ustalık ancak yılın uygun mevsiminde ve eğer iş varsa yürütülür. Ustalar yaşadıkları yerleşim yerinde iş bulamadıkları dönemlerde çevredeki yerleşimlere gruplar halinde giderek iş aramışlardır.

"Onların (ustaların) hayvanları yoktu, hep ustalık, Manavgatın köylerine de giderlerdi, Akseki'nin köylerine de giderlerdi çalışmaya. Ordan evler alırlardı, bir ay iki ay çalışırlardı. Bizim burdaki gibi hiç bi yerde usta yoktu, meşhurdu burda. Şu doğramaları hep Ormanalılar yapardı burda. Aman bi tane de bana yapıver Manavgatta, Aksekide, aman bi dene de bana, çünkü usta burda kalabalıktı, sekiz on tane vardı bunları yapanlardan burda." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

Geleneksel mesleklerin yapısında var olan sözlü kültür, günümüze kadar Ormanalı yapı ustalarının isimlerinin anonim kalmasına neden olmuştur. Çağımızda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kültürel araştırmaların artması ile bu geleneğin yaşayan temsilcilerinin isimleri kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

"Köyün meşhur ustaları, eniştem vardı Rıza Özen, Memed usta, Abdi usta, Ahmed usta." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Meşhur usta Mustafa usta varıdı, en iyi usta Nuri ustaydı. Nuri Memed İlhan." (K.K.:İhsan Sağlam)

Ustalarca inşa faaliyetlerinde kullanılan aletler keser, bıçkı, rende, frengi (bir tür rende), çekiç, mastar, çırpı, kazma, kürek, balyoz, şakül, gönye, terazi ve metre

[9] Hikayeye göre Ormanalı Emir Hacı Hasan Efendi tarafından inşa ettirilen bir çeşmenin ustaları Alanya taraflarından getirtilmiştir (Ay, 2006:4).

gibi basit el aletleridir. Bu aletler usta tarafından bir çanta içerisinde taşınır. İnşatta kullanılan taş malzeme çağıl küfesi ile inşaat alanına taşınır.

İnşaat süreci ihtiyaç sahibinin bir usta ile konuşması ve anlaşması ile başlar. Ev sahibi nasıl bir ev istediğini, büyüklüğünü, oda sayısını vs. ustaya anlatır, yevmiye ile çalışması gereken işçi ve usta sayısı tespit edilir. Daha sonra usta ile hane sahibi birlikte evin yapılacağı araziye gider, konuşulanlar doğrultusunda evin şekli ve planı usta tarafından fikren tasarlanır. Ustanın aranıp bulunması ile ustanın isim yapmış, güvenilir bir meslek sahibi olması arasında doğrudan bir bağlantı vardır.

Fotoğraf 24: İnşa kitabesi

İnşaat işlerinde yevmiyecilik ile götürü usulü karşımıza çıkar. Bu ihale usullerinin uygulanması duruma ve yere göre değişebilmektedir. Bununla birlikte en yaygın olanı yevmiyeciliktir. İnşaat alanında sabah erkenden başlayan çalışma, akşam geç saatlere kadar sürer. Modern zamanlara kadar geleneksel toplumlarda mesai kavramının bulunmadığı ve havanın aydınlanması ile kararması arasında geçen sürenin çalışma saati olarak değerlendirildiği bir vakıadır. Yörede inşaat mevsimi ilkbaharda başlar ve sonbahara kadar devam eder. Ustalar iş varsa genellikle haftanın yedi günü de çalışır. Bununla birlikte Cuma günü çalışmamak, ya da Cuma namazı saatlerinde çalışmamak yaygın bir gelenektir.

"Cuma günleri çalışmazlardı…Zabahleyin güneş doğmadan başlardık biz bizim zamanımızda. Güneş doğarken beraber başlardık, geç kalırsak ertesi gün ustalar bizi işe götürmezdi. Gün battı mıydı, akşam olurdu, paydos…İnşat mevsimi baharındır. Yaz mevsimi." (K.K.: İhsan Sağlam).

Bugün için ustalar tümüyle metrik ölçüler kullanmaktaysa da yakın geçmişe kadar bazı ustaların geleneksel ölçüleri de kullandığı bilinmektedir.

"Bizden evvel garışla yapıyolarmış, ondan sonra metre çıktı." (K.K.: İhsan Sağlam).

8. Geleneksel İmar Hukuku

Ormana'da, tüm Türkiye coğrafyasında olduğu gibi, yerleşim yerinin gelişimini ve yapılaşma faaliyetlerini çok da katı olmayan bir düzen içerisinde tutmaya ve birlikte yaşamanın getirdiği bir takım problem ya da husumetleri önlemeye veya çözmeye yarayan bazı temel kural ve kaidelerden müteşekkil olan geleneksel bir imar hukuku mevcuttur. Bu hukuk sistemi Köy Kanunu ve Belediye Kanunu gibi yazılı hukukun yörede hakim kılınmasından önceki dönemlerde, Tarım Çağı'nın kendisine has şartları içerisinde oluşmuştur.

Yapı ustalarınca nesilden nesile aktarılan bu sözlü hukukun özünü komşuya zarar vermemek ve ortak mülk ya da kullanım alanı olarak kabul edilen bazı sahaları (yol gibi) işgal edecek ya da daraltacak çeşitli müdahalelerden kaçınmak oluşturur.

"Deyelimki arkada ev var, pencere açmak, komşuya bakmak olmazdı. Mesela biz ışıklık deriz, ışıklığı kapattırmış komşu, ağa takımıymış eskiden, babam rahmetli o evden ışıklık açtırmış, onu o kapattırmış." (K.K.:İhsan Sağlam).

9. Yapı Gelenekleri

Alan araştırması sırasında bölgede çeşitli yapı gelenekleri, ritüel ve uygulamalar tespit edilmiştir. Bu uygulamalar özellikle temel atılması ve çatının örtülmesi sırasında karşımıza çıkmaktadır.

En yaygın geleneklerden birisi temel çukurunun kazılmasından sonra bir kurban kesilmesidir. Kanı temel çukuruna akıtılarak kafası temele gömülen bu kurban, yapının felaket görmemesi ve kaza bela olmaması amacıyla kesilmektedir. Kurban, daha sonra parçalanarak eti pişirilerek ustalara yedirilir.

"Burayı (evi) yapıyorum, şu ağacın dibinde oturduk, çayımızı kahvemizi bir şeyler işte, biriktik etraftan, kurbanı kestiler, kanını akıttılar temele, etini dağıttılar, oturduk kendimiz çayımızı içtik kahvemizi içtik, gittiler. (Kurban) oldu bitti (kesilir)." (K.K.: Muhsin Sertoğlu)

"Kurban keserlerdi. Yani kaza maza olmasın kabilinden kurban keserlerdi. Geçi keserlerdi. (Kanı) binaza (akıtılırdı). Binnaz, yani temel. Oraya akıtırlardı. Etini dağıtırlardı, ustalar alırdı." (K.K.: Ferhat Balcı).

"(Temel kurbanı) eskiden beri bir usül, bir adettir. Kurban kesmekte zarar olmaz, fayda olur. Yarabbi bu işi benim için hayırlı eyle, bu binayı yapıp hayırlısıyla kazasız belasız kurtarmak nasib eyle der iki rekat namaz kılar, Cenab-ı Allah'a yalvarır. Faydası olur." (Kaynak Kişi: Mustafa Acar)

"(Temele) kurban keserler. Çalışan ustalar elini, ayağını sakatlamasın, iskeleden düşmesin, bir duadır yani, bu bir gelenektir yani." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Ben gendim yaptırdım bu evi, kocamıla yaptırdım. (Temele kurban) kestik. Nazar değmesin diye mi hayırlı uğurlu olsun diye mi, öyle kestik. Kısır kesildi, süt keçisi. Etini verdik işte o başında çalışan insanlara, ustasına amelesine parçaladılar dağıttılar aldılar gittiler. Evlerine götürdüler." (K.K.: Feriha Kocakulak).

"(Temele) kurban kesilirdi. Sin kurbanı derlerdi ona. Dua yapıyoduk, hocalar dua yapıyodu, evin temel duası, hayırlı olsun denir yani, binayı yaptırıyom ben, ona hayırlı olsun diye, Allah zelzelesinden, efendim kazasından, belasından, yangınından şundan bundan korusun diye dua yapılıyodu başlanıyodu, temel kazılırken kurbanı kesiliyodu. Ekseri koyunla, keçi kesiliyodu. Etini işçilere dağıtırlardı, bazı pişiriyolardı, bazı evine götür diye veriyolardı. Komşulara da verirlerdi." (K.K.: İhsan Sağlam).

Binanın örtü sisteminin yapılması sırasında ustaların çatıya bir bayrak asmaları ve keser tıkırdatarak ya da çeşitli maniler söyleyerek bahşiş istemeleri de oldukça yaygın bir yapı geleneğidir. Bu bahşiş ev sahibi ve komşular tarafından verilen çeşitli dokumalar ya da bir miktar paradan ibarettir.

"(Çatı kapatılırken) bayrak asarlar herkes bir şey etraftan bir yardım mıydı neydi, basmadır, şudur, geyecektir, onları verirlerdi evin sahibine." (K.K.: Muhsin Sertoğlu)

"Çatısı örtülürken bir dellalcı bağırır, herkes bi kumaş asar, konun komşu, kimisi kumaş kimisi bilmem ne işte asarlar. (Dellalcı) Ahmet beyin şeyine de maşşallah, gendine de maşşallah diye şey yaparlardı. Asılanları ustalara dağıtırlardı…(Keser tıkırdatma) ustanın bi şeyi. Onu marangozlar yapardı. Tıkır, tıkır, tıkır şey yaparlardı. (Bu bir) usül." (K.K.: Ferhat Balcı).

"(Ustalar) askı asarlardı evlere, çatı yapılırken, direğin başına komşulardan işte basma, iki metrelik üç metrelik bir metrelik, bir peşkirdir ona benzer bi şey asarlardı ustalara yardım olsun diye, ustalar da onu alır giderlerdi yani görenekler böyleydi yani…(Keser tıkırdatma) çok meşhurdu o, bi zevk midir nedir o bilmem, karşılıklı iki usta üç usta böyle yapar. Halk ta onu seyrediyor hangisi iyi hangisi güzel böyle diye, zevkine bi şey yani. Ondan sonra ona vura vura çivi iniyor, indimi artık tıkırdatma kesiliyor. Çakılmış sekizlik, onluk çivilerin başına vuruyolar." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Çatıyı kapatırken yokarıya bi ip gerdiler, askı asıldı. Önceden bu konuşulurdu bina yapılacağı zaman, usta derse ben askı isterim askı asılırdı. Şimdi askıda ev sahibi, adam, ben elbiselik aldık astık, akrabalarımız, komşularımız, onlar da ufak, büyük başörtüdür, mendildir, bohçadır, basmadır, yosmadır ne bulurlarsa getirip astılar. Tellalcı geldi, bi adam vardı Yar Ali derlerdi, tellalcı, o geldi o bağırdı, -Falancanın evine de Maşşallah, ustasına da Maşşallah, askısına da Maşşallah, verene de Maşşallah, vermeyene de Maşşallah ille verene, bereket versin deyi, böyle bağırırlardı. Bunları söylerlerdi, o askı üç gün sürerdi, üç günden sonra kimse gari bi şey olmazdı. Askı tam çatı çatılırken asılırdı. (Ustalar) çifte keser çaldılar. Böyle keserler vardı ellerinde, iki tane keser, böyle bi tahtanın üstüne böyle böyle vururlardı, keserin hem demirini vururlardı hem arkasını vururlardı, böyle çifte keser çalarlardı. (Çaldıktan sonra) bahşiş verirse bahşiş verirdi patronu evin sahibi." (K.K.: Feriha Kocakulak)

"Çatıyı örteceğiz, çatıya konu komşudan basmalar, biri entarilik öteki bi havlu, hep böyle değneğin başına asarlar, böyle bütün komşular. O asılan şeyler o evi yapan

ustanın. Komşular veriyor yani komşumuza bir ev kazandırdınız gibi." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Bina bitti mi çatıyı çatarlar. Askıyı asarlar…(Çatı kapatılırken) askı asarlardı. Askı asarlardı, dellalılan bağırırdım ben. Evine de Maşşallah, gendine de Maşşallah, yapana da Maşşallah, yaptırana da Maşşallah, işçisine de Maşşallah derdik, mendil asarlardı, çevre asarlardı, basma asarlardı, işçilere usta dağıtırdı gerekeni, birazını da evine alır götürürdü…(Bahşiş gelince) Evi yaptıranın ismi neyse, Ahmet efendinin evine de Maşallah, gendine de Maşallah, verene de bereket versin vermeyene de bereket versin. Öyle derdik. Ondan sonra usta paylaştırırdı onu işçilerle gendisine, birazını gendisine alır giderdi evine, birazını da (işçiler alırdı). (K.K.: İhsan Sağlam).

"Tıkıdak. Keserle çalıyolar öyle. Ama çok güzel olurdu o. Onu yapan usta daha eyi yapar. Tıkıdık, tıkıdık, tıkıdık. (Tıkıdık yapınca) en eyi şeyler gelirdi ustanın önüne, yemek te gelir baklava gelir börek gelir, tatlı gelir…Tıkıdak çalarlardı, hatılın üstüne korlardı şeyi yahut piştuvanın, tıkıdak tıkıdak, burda ustalar var, onlar bilir daha. Tıkıdak denir. Onlar tıkıdak çalarlardı, ona da şey getirirlerdi baklava, datlı matlı bi şeyler getirirlerdi yani." (K.K.. İhsan Sağlam).

Bunların dışında ayrıca inşaat sırasında ustaların evi yaptıran kişiden bahşiş almak için yaptıkları bazı uygulamalar da tespit edilmiştir. Bu uygulamaların temeli ustaların evi yaptıran kişiyi olmayacak bir işin peşinde koşturması eylemine dayanır.

"Hamam yeri yapıyorlar ya iki usta birbirine, ama adamın daha evvel kafasında var ama kandırıyolar, birbirleriyle kavga ediyolar, birbirimizle kavga ettik dümenden, ben takımı, düzeni attım, bastım gettim. Kapıyı yapmış, adama diyor ki, şu kapının arkasın geç te şu şeyi takayım. İçerdeyken kapatıyor kapıyı içerde kalıyor. Adam da biliyordu amma şey ettiler ya ondan kafayı toparlayamadı filan. O zaman ordan bi şey ederler, bi tepsi baklava yaptırır adam, ustalara yedirir." (K.K.: Ferhat Balcı).

"Evi yaptık, anneme dedi ki usta, falan ustaya git tavan kalıbını al gel. Annem saf, bilmez, ben de bilmiyorum hatta, ben şaşırdım kaldım. Tavan kalıbı? Annem gitmiş, o ustaya demiş ki beni Memed usta gönderdi bana tavan kalıbı vereceksin. Usta gülmüş tabi, o. Tavan kalıbı olur mu yahu, tavanı çakacaksın tak tak! Tavan kalıbını

git falan bakkal sana söyler demiş. Annem bakkala gelmiş, iki kilo lokum tartıvermiş, Fatma teyze tavan kalıbı bu demiş, usta onu ister." (K.K.: Hüseyin Gerçek).

"Mesela tavan yaptırıyor. Tavan yapıldığı zaman mesela (yaptıranı) tavanın kalıbını almaya gönderirler. Tavanın kalıbı olur mu? Olmaz. Git falan usta da var, al. O usta başkasına gönderir, o usta başkasına gönderir, aldatırlar, ulan tavanın kalıbı mı olur der en sonunda ustanın bi tanesi,enayi der, git şurdan iki kilo lokum al da gel tavanın kalıbı o derdi." (K.K.: İhsan Sağlam).

Zor, zahmetli, masraflı bir faaliyet olan inşaat sırasında bazı ameliyeler imece şeklinde bir organizasyon ile komşuların ve akrabaların katılımı ile gerçekleştirilirdi.

"(İmece) bizim ev yapılırken varıdı, ama ondan sonra olmaz oldu. Akşam oldu muydun, o zaman araba yok daş çekecek motor yok bi şey yok, akşam oldu muydu kadınlar toplanıverirdi çağal çekileceğimiş, felan amcanın evine deyi, o çağal nerden çekilecekse omuz küfeleriyle getirirler evin önüne yığarlardı. Küfeler de bize Unulla'dan gelirdi." (K.K.: Feriha Kocakulak)

10. Mimari İle İlgili İnanışlar

Fonksiyonel açıdan bakıldığında insanın çevresiyle ilgili ilişkilerini düzenlemede önemli bir işlevi yerine getiren halk inanışlarının birçoğu mitolojik arka planlı ritüellerdir. Halk inanışlarının kökeninde Şamanizm'den İslami kurallara kadar pek çok inancın etkileri mevcuttur (Çevik, 2009:196). İnsanın doğduğu, büyüdüğü, tüm hayatını geçirdiği ve öldüğü evin halk kültürüne olan derin etkisini günlük hayatla ilgili hemen her konuda özellikle halk inanışlarında tespit etmek mümkündür. Bu inanışlarda evin kendisinin ve onu oluşturan ocak, eşik vs. gibi elemanların kutsallaştırıldığı hatta tabulaştırıldığı gözlemlenebilir. Aşağıda, bölgede gerçekleştirilen araştırma esnasında tespit edilebilen halk inanışlarının bir özeti verilmiştir:

- Cuma günü ev süpürülmez (Karabıyık, 1938).

- Eşikten geçerken sağ ayakla geçilir, uğurlu olur.

- Yeni gelin eşikten geçerken yağ ve bal sürdürürler, "huzurlu ve datlı" olsun diye.

- Eşikte oturmayı iyi saymazlar, Şeytan oturanın götüne girermiş, iftiraya uğrarmış, gıybeti yapılırmış.

- Sabah erken kalkıp kapıları açacaksın kısmet gelirmiş.

- Tuvalete, banyoya girerken destur denir, sol ayakla girilir sağ ayakla çıkılır.

-Evleri nazara karşı korumak için evin görünen yerlerine at nalı, yaban domuzunun azı dişi ve mavi boncuk asılır, Maşallah yazılır.

- İkinci çocuk dünyaya gelince ilk çocuğun pabucu evin alınlığına çakılır.

- Akşamları evden yogurt mayası (çalacak) ya da peynir mayası (damızlık) verilmez.

- Ocağa akşamları su dökülmez.

Fotoğraf 25: Evin alınlığında nazarlık Domuz dişi ve mavi boncuk)

Fotoğraf 26: Evin eşiğinde nazarlık (At nalı)

11. Sonuç

Mimarlık kısaca mekan yaratma sanatı olarak tanımlanabilir. Sanayi Öncesi Dönemin (Tarım Çağı) kendisine has şartları içerisinde yaratılan ve 19. yüzyılda meydana gelen Endüstri Devrimiyle birlikte yok olmaya başlayan halk mimarisi; yaratıldığı çağın ve çevrenin sunduğu teknik, malzeme ve bilgi birikimi ile halkın ihtiyaçlarına göre şekillenip biçimlenen; yaratıcısı olan toplumun yaşam tarzını, toplumsal ilişkilerini, üretim ve tüketim biçimlerini, inanış ve geleneklerini en yalın biçimde ortaya koyan kültürel bir olgudur. Akademik olarak tanımlanabilecek bir eğitim sisteminden ya da yazılı kaynaklardan beslenmeyen bu olgunun oluşumunda en önemli unsur olarak karşımıza çıkan tecrübe ve bilgi birikimi babadan oğula usta-çırak ilişkisi içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılmakta, bu da mimariye anonim bir çehre kazandırmaktadır. Estetik ve lüksten çok işlevsel kaygıların ve rasyonel çözümlerin ağır bastığı halk mimarisi; ev, ambar, samanlık, köyodası, çeşme, kuyu, türbe, değirmen, cami, mescit gibi anıtsallıktan uzak; yapılışları itibarıyla içerisinde yer aldığı iklim, coğrafya ve doğa ile uyumlu eserleri kapsamaktadır. Herhangi bir mimari eserin halk mimarisi kategorisi içerisinde yer almasını sağlayan ölçüt onun adı, tipi, büyüklüğü ya da fiziki olarak bulunduğu yer değildir. Ölçüt, o yapıtın üretilmesi sürecine hâkim olan felsefi düşünce ile yaratıcılarının dünyaya bakış açısıdır. Bundan dolayı halk mimarisi ürünleri merkezi idarenin ya da toplumun

ortak eğilimlerinden kopuk elitist sınıfların otorite, güç, zenginlik ve ihtişamlarını simgeleyen; bir parça da olsa "ölümsüzlük iksirinden" pay almayı uman mimari yapıtlardan kesin olarak ayrılır. Endüstriye dayalı yapay malzemelerden ziyade yakın çevrede kolaylıkla ulaşılabilen doğal malzemelerin kullanılmasından dolayı (ormanlık alanlarda ahşap, volkanik bölgelerde taş, bozkırda çamur) ortaya çıkan ürünler de içerisinde yer aldıkları doğaya ve iklime uyumludur.

Fotoğraf 27: Yıkılmaya yüz tutmuş geleneksel konut

Ormana, geleneksel malzeme, teknik ve yöntemlerle inşa edilmiş olan konutlardan oluşan dokusu ile Akdeniz yöresinin dikkat çekici yerleşim örneklerinden biridir. Bu evler mimarlıkla ilgili literatüre “düğmeli ev” olarak geçen, Akseki-İbradı yöresine has konut grubuna dâhildirBu yapılar ile bu yapıların meydana getirilmesini sağlayan kadim mimarlık bilgisi hiç kuşkusuz somut olmayan kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller,

anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

Yöreye has mimarlık geleneği 20. yüzyılın ortalarına kadar büyük ölçüde muhafaza edilmişse de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişim ve dönüşüm başlamıştır. Bunun en büyük nedeni modern yapı teknikleri ve malzemelerinin yaygınlaşması ile çeşitli sosyo-ekonomik gelişmelerdir.

Mesleki açıdansa geleneksel aktarım kanallarının zayıflaması yapı ustalığının doğasında bozulmalara neden olmuştur. Yaşanan bu süreç içerisinde konutlar kırsal niteliklerini yitirerek mekânsal organizasyonları büyük ölçüde değişikliğe uğramış ayrıca bazı yapı türleri fonksiyonlarını yitirerek yok olmuştur. Ancak bugün dahi inşa faaliyetleri büyük ölçüde yerel yapı ustaları eliyle gerçekleştirilmekte ve ustalık geleneği modern çağa ayak uydurarak bir şekilde kendisini devam ettirmektedir.

12.Halk Dilinden Mimari Terim ve Deyimler

Halk mimarisi olgusunun Anadolu coğrafyasının faklı bölgelerinde, farklı şartlarda yeşerip gelişmesinin getirdiği zenginlik ve çeşitlilik, yapı ve yapı sanatı ile ilintili terimlerde de yeknesak bir düzenin oluşmasını engellemiş, aynı veya benzer öğelerin değişik bölgelerde değişik sözcüklerle ifade edilmesi neticesini doğurmuştur. Ormana yöresinde de mimarlıkla ilgili yöreye özgü bir kavramlar silsilesi mevcut olup bunlardan tespit edilebilenler aşağıda verilmiştir.

Abdestlik: Ayazlıkta helanın yanında yer alan el, yüz yıkamaya mahsus yer.

Ahşap ev: Geleneksel teknik, yöntem ve malzemelerle inşa edilmiş olan konut örneği.

Aşlık: Yemek yapılan mekan.

Avlu: Evin bahçe kısmı.

Ayazlık: Evin hela ve banyo gibi bölümlerinin bulunduğu bulunan tarafı. Bu kısma salon bölümünden ulaşılır ve dış cephesi ahşapla kaplıdır.

Baba: Çatı yapımında direk.

Bahna: Ahırda yer alan ahşap yemlik.

Barana: Bahçe çitini oluşturan sırıklardan her biri. Baranaya hayvan kafatası, yumurta takılır.

Batma: Ahırda yer alan yemlik

Beyaz toprak: Eynif ovasından getirilen, ocak yapımında kullanılan ve ayrıca sıva olarak kullanılan bir toprak çeşidi.

Binnaz: Temel.

Borta kapı: Çift kanatlı ahşap kapı.

Çağal/Çağıl: İnşaatta kullanılan küçük taşlar.

Çağlık/Çağıllık: Banyo yapılan yer.

Çıra/Çırak: Aydınlatma gereci.

Çilte: Üzerine oturmaya mahsus dokuma.

Çoban yatağı: Dağlarda çobanlarca ikamet etmek amacıyla kullanılan basit barakalar.

Çükür: Tek ağızlı kazma.,

Dam tahtası/Yonga: Bedavra. Ağaç kütüklerin balta ile parçalanarak yaklaşık 1 metre boyunda 15 cm genişliğinde tahtalar haline dönüştürülmesi ile dam tahtaları elde edilir. Daha sonra bu ahşap elemanlar çatıya düzgün bir şekilde yerleştirilerek dam kaplaması meydana getirilir. Rüzgarın yongaları uçurmaması için de üzerlerine taş parçaları konur.

Daraba: Ahşap bölme duvarı.

Davlubaz: Davlumbaz.

Destur: Duvar örgüsü içerisinde iki hatıl arası.

Divan: Sedir.

Dökkü: Kapı ve pencere boşlukları üzerine yerleştirilen ve duvarın basmasını önleyen ahşap hatıl.

Dört köşe çatı: Dört eğimli ahşap çatı.

Düğer/Düver: Çatıyı taşıyan büyük kiriş.

Düz çatı: İki eğimli çatı.

Eşek ayağı. Çırak adı verilen çıranın üzerine konduğu madeni tertibat.

Firengi: Bir tür rende.

Gusulhane: Yıkanma dolabı.

Hatıl: Taş duvar örgüsü içerisinde duvara yatay gelecek şekilde atılan ahşap eleman. Duvarın dışına ve içine gelecek şekilde iki yandan atılır.

Hatıllı ev: Geleneksel teknik, yöntem ve malzemelerle inşa edilmiş olan konut örneği.

Hayat:

Hela: Tuvalet.

Helik: İnşaatta kullanılan küçük taşlar; çağal.

Işıklık: Ocağın dış cephesinde yer alan dikdörtgen küçük pencere.

Karaciğan kiremidi: Üretim yerinden dolayı modern teknik, yöntem ve malzmelerle meydana getirilen kiremit çeşidi.

Katran: Sedir ağacı.

Kedi deliği/Tırkaş: Farelere karşı evde barındırıldığı kedilerin girip çıkabilmesi için kapı üzerinde bırakılan açıklık.

Ken: Babalara atılan kirişler.

Kenef: Tuvalet.

Köşk/Köşg: Evlerin üst katında yer alan ve sofa olarak işlev gören mekânı.

Köşocak: Ocaklık. Sac üzerinde yufka ekmeği pişirilirdi.

Köze:

Kubur: Ayazlık adı verilen tuvalet mekânından pisliklerin indiği bölüm.

Kuru yapı: Binanın dülger veya marangoz girmeden önceki kaba hali.

Kuru duvar: Harçsız duvar örgü yöntemi.

Kuşkonmaz: Bahçe çiti.

Kürsü/ Manila demiri: Yaklaşık 1,5 m. Boyunda manivela demiri, küskü.

Küşteri: Bir tür rende.

Lata: İşlenmiş ahşap.

Musandıra: Yüklüğün üzerindeki parmaklıkla çevrili alan ya da bölme. Sitil, ibrik, güğüm, tava, tencere gibi evde fazla kullanılmayan eşyalar orada muhafaza edilirdi.

Ocak: Şömine şeklinde ısınma aygıtı.

Ocak yakası: Ocağın iki tarafı.

Pardı: Kiremitin altına yerleştirilen ve genellikle katran ağacından bazen de ladinden imal edilen ahşap yapı elemanı.

Peyke: Sedir.

Peşduvan/Piştivan/Piştuvan: Taş duvar örgüsü içerisinde yer alan hatılları birbirine bağlayan kısa ahşap kiriş. Yuvarlak kesitli olan bu kirişler cepheden bir miktar dışarıya taşırılmıştır. Görünümünden dolayı bugün "düğme" olarak adlandırılmaktadır.

Raf: Sergen.

Sakar sıva. Binaların dış sıvası amacıyla kullanılan bir tür beyaz toprak.

Sarnıç: Su deposu.

Soku taşı/Dibek taşı: Buğdayı dövmek amacıyla kullanılan ve tek parça taşın oyulmasıyla elde edilen gereç .

Sedir: Genelde zengin evlerinde olur.

Şahnişir/Şağnişir: Evlerin üst katlarında yer alan , cepheden bir miktar taşırılmış olan balkonvari mekan.

Şarakmana: Üzümün sıkılarak şırasının çıkartıldığı ağaçtan oyma tekne. Katran (sedir) ağacından yapılır.

Şipinli: Bir tür kapı kilit sistemi.

Tabla: Üzerinde yemek yenen yuvarlak ahşap obje.

Tahtacı baltası: Yapı ustaları ve marangozlarca da kullanılan bir tür balta.

Tıfran/Tıfraz: Ahşap kapı kilidi

Tıraka: Ahşap kilit sistemi.

Ülek: Yassı küçük taşlar.

Yaşmak: Ocakların davlumbaz bölümü.

Yüklük/Yüklük dolabı: İçerisinde yatak, yorgan vs. muhafaza edilen bölme.

SÖZLÜ KAYNAKLAR:

1) Mustafa ACAR, 1925, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 5 çocuk, Emekli.
2) Ali ALDEMİR, 1949, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 2 çocuk, Demirci.
3) Ferhat BALCI, 1936, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 3 çocuk, Emekli.
4) Macit ÇAKAR, 1963 Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, Marangoz.
5) Hüseyin GERÇEK, 1925, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul 3. sınıf, Evli, 4 çocuk, Emekli.
6) Mehmet Ayhan KESKİN, 1958, İstanbul doğumlu, Üniversite, Evli, 1 çocuk, Belediye Başkanı.
7) Feriha KOCAKULAK, 1937, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul, Evli, 6 çocuk, Ev kadını.

8) İhsan SAĞLAM, 1943, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul, Evli, 4 çocuk, Emekli.
9) Şayeste SAĞLAM, 1938, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul, Evli, 4 çocuk, Ev kadını.
10) Muhsin SERTOĞLU, 1926, Ormana Beldesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 4 çocuk, Emekli.

AEGM-Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi:

CD2013.0237, CD2013.0238, CD2013.0239, CD2013.0240, CD2013.0241, CD2013.0242, CD2013.0243.

KAYNAKÇA:

Acıpayaml, Orhan. Zanaat Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.

Altın, Ersin. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığında "Öteki" Sorunu (1923-1950), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Anonimi "Antalya", Yurt Ansiklopedisi, c.2, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1981.

Anonim. Derleme Sözlüğü, c.12, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

Ay, Şeref. "Emir Hacı Hasan Efendi", Ormana Postası, 23, 4, 2006.

Bakır, İbrahim. "Teke Yöresi Konutlarında Yaşatılan Selçuklu Mimarlık Gelenekleri", Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri, Antalya: Antalya Valiliği Yayınları, 1993.

Bektaş, Cengiz. Halk Yapı Sanatı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.

Bektaş, Cengiz. Türk Evi, İstanbul: YKY Yayınları, 1996.

Çelik, Gülşah. Construction Techniques of Four Traditional Ormana Houses, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2009.

Çimrin, Hüseyin. Antalya Teke Yöresi Ağzı ve Deyimleri, Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2010.

Davulcu, Mahmut. "Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme", Kastamonu Eğitim Dergisi, 17 (2), 687-706, 2009.

Denel, Serim. "Halk Mimarisi Üzerinde Gözlem ve İncelemelerde İzlenebilecek Yöntem ve Yakındana İlgili Diğer Dallar İle Olan Bağıntısı Üzerinde Görüşler", Türkiye' de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler, Ankara: ODTU THBT Yayınları, 1977.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2000.

Eldem, Sedat Hakkı. Türk Evi, I-II-III, İstanbul: TAÇ Yayınları, 1984-86-87.

Enhoş, Mustafa. Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1974.

Erdem, A.-R. Özakın. "Ormana Houses and Repair Techniques", First International RILEM Symposium on Site Assesment of Concrete, Masonry and Timber Structures SACOMATiS 2008, s.1003-1012, 2008.

Eriç, M. "Geleneksel Türk Mimarisinde Malzeme Seçim ve Kullanımı", Yapı, 03, 42-45, 1979.

Esin, Emel. "M.IX-XII. Yüzyıl Uygur Köşklerinden Safranbolu Ev Mimarisine Gelişme", İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni, II, (5-6), 1976.

Esin, Emel. Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003.
Gedik, Serkan. Geçmişten Geleceğe İbradı, Antalya: Ekinci Matbaa, 2008.

Gönüllü, M.Nuri. Alanya Yaylalarında Geleneksel Meslekler ve Barınaklar", Türk Akdeniz, Antalya: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 49-60, 2000.

Günay, Reha. Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 2008.

Günay, Reha. Elmalı ve Yöresel Mimarlığı, İstanbul: Ege Yayınları, 2008.

Gür, Ş.Ö. Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2000.

Hasol, Doğan. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1990.

Karabıyık, Mitat. "Akseki-Ormana Köyü", Türk Akdeniz Dergisi, Köylerimiz Serisi, 3 (2), 1-18, 1938.

Kavas, Kemal Reha. Environmental Aesthetics of the Rural Architectural Tradition in the Mediterranean Highlander Settlement: The Case Study of Ürünlü, Doktora Tezi, Ankara: ODTÜ, 2009.

Kavas, Kemal Reha. "Patterns of Environmental Coherence in the Rural Architectural Tradition of Ürünlü (Akseki-İbradı-Basin)", METU JFA, 28 (1), 23-40, 2011.

Kavas, Kemal Reha. "Sarp Coğrafyanın Özgün Mimarisi: Ormana Evleri" Antalya Kültür ve Turizm Dergisi, 9, 112-118, 2012.

Kazmaoğlu, Mine-U. Tanyeli. "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", Yapı, 03, s. 29-41, 1979.

Kuban, Doğan. Türk Hayatlı Evi, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995.

Merçil, Erdoğan. Türkiye Selçukluları'nda Meslekler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Oğuz, Burhan. Türkiye Halkının Kültür Kökenleri/İnşa Isıtma ve Aydınlatma Teknikleri, İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, 2001.

Oğuz, M.Öcal (Ed.). Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008.

Ögel, Bahaeddin. Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Ev Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Ögel, Semra. "Halk Mimarisi, Bazı Özellikleri ve Sorunları", Türkiye' de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler, Ankara: ODTU THBT Yayınları, 1977.

Özbal, M. Nihat. "Ormana Evleri". Sanatsal Mozaik, 2 (23), 1997.
Özbal, M.Nihat. "Ormana Evleri", Ormana Postası, (4), 4-9, 2003.

Özgüç, Nazmiye-E. Tümertekin. Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2006.
Özkaynak, Kemal. Akseki Kazası, Ankara: Akgün Matbaası, 1954.

Rapoport, A. House Form and Culture, NJ: Prentice-Hall Inc, 1969.

Saatçi, Suphi. "Halk Mimarisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Selekler, Macit. Yarım Asrın Arkasından Antalya'da Kemer-Melli-İbradı-Serik, Antalya: Kutlu Avcı Ofset, 2011.

Sezen, Nuri. Köyün Kitabı: Kayabükü (Çündüre), Antalya: Çündüreliler Derneği Yayınları, 2007.

Sönmez, Neslihan. Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1997.

Sözen, M.-U.Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
Sözen, M.-C.Eruzun, Anadolu'da Ev ve İnsan, İstanbul: Emlak Bankası Yayınları, 1996.
Sümbül, Ali. Akseki Kazası ve Köyleri, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1989.Şen, Serkan. Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü, Doktora Tezi, Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, 2007.
Şimşek, Didem. Antalya Ürünlü Köyü İle Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2007.Tanyeli, Uğur. "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1996.
Tolun Denker, Bedriye. Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1997.
Tunçdilek, N. Türkiye İskân Coğrafyası, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
Uyar, M.-Gül, M.-Oğuz, U.-Kanat, M.-Benzet, G. Antalya Kültür Envanteri (Akseki-İbradı-Gündoğmuş-Gazipaşa), Antalya: İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, 2005.
Yeşildal, Nergiz. Antalya Ürünlü Köyü Sivil Mimari Örneği Yapıların Yapım Sistemlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversites